

Ilhom RUSTAMOV,
Toshkent davlat transport universiteti professori v/b
E-mail: ilhom.rustamov.20080223@gmail.com

Profecop Sh.Safarov taqrizi asosida

KICHIK JANR MATNLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING MADANIY KOD SIFATIDA NAMOYON BO'LISHI

Annotatsiya

Tadqiqotda kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi tahlil etilgan bo'lib, kichik janr matnlari – latifalar, maqollar, matallar va boshqa qisqa hajmli janrlar – xalqning madaniyati, tarixi va mentalitetini aks ettiruvchi muhim lingvistik va madaniy manba hisoblanishi ko'rib chiqilgan. Ushbu matnlar milliy tafakkur va qadriyatlarni aks ettiruvchi omillar sifatida turli xalqlarning madaniy identifikatsiyasida muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Kichik janr matnlari, lingvomadaniy xususiyatlar, madaniy kod, tarjima muammolari, lingvodidaktika, madaniy muloqot, latifalar, maqollar, matallar.

LINGUOCULTURAL FEATURES OF SMALL GENRE TEXTS AND THEIR MANIFESTATION AS CULTURAL CODES

Annotation

The research analyzes the linguocultural features of small genre texts and their manifestation as cultural codes. It examines how small genre texts—such as anecdotes, proverbs, parables, and other short forms—serve as significant linguistic and cultural sources reflecting a nation's culture, history, and mentality. These texts play a crucial role in the cultural identification of different peoples as they embody national thought and values.

Key words: Small genre texts, linguocultural features, cultural code, translation issues, linguodidactics, cultural communication, anecdotes, proverbs, parables.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ МАЛЫХ ЖАНРОВЫХ ТЕКСТОВ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ КАК КУЛЬТУРНЫХ КОДОВ

Аннотация

В исследовании анализируются лингвокультурные особенности малых жанровых текстов и их проявление как культурных кодов. В нем рассматривается, как малые жанровые тексты, такие как анекдоты, пословицы, притчи и другие краткие формы, служат значимыми лингвистическими и культурными источниками, отражающими культуру, историю и менталитет нации. Эти тексты играют решающую роль в культурной идентификации разных народов, поскольку они воплощают национальную мысль и ценности.

Ключевые слова: Тексты малых жанров, лингвокультурные особенности, культурный код, проблемы перевода, лингводидактика, культурная коммуникация, анекдоты, пословицы, притчи.

Kirish. Zamonaviy lingvistika va madaniyatshunoslikda kichik janr matnlariga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Bu janrlar xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyotning muhim qismiga aylangan bo'lib, ular orqali milliy mentalitet, madaniy kodlar va ijtimoiy-hayotiy tajribalar aks etadi. Ayniqsa, latifalar, maqollar, iboralar va axtlar singari kichik janr matnlari xalqning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari hamda tarixiy xotirasini o'zida mujassam etadi.

Kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish ularning milliy o'ziga xosligini aniqlash, madaniyatlararo muloqot jarayonidagi o'rnini belgilash hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va madaniy muammolarni tushunishga imkon yaratadi. Xususan, ushbu matnlar madaniy kod sifatida namoyon bo'lib, ularning tarkibidagi timsollar, metaforalar va ramziy ifodalar har bir xalqning madaniy ongida o'ziga xos shaklda aks etadi.

Kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi tahlil qilinish doirasida ushbu matnlarning til tizimidagi o'rnini, ularning tarjima jarayonida duch keladigan muammolari va lingvokulturologik ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, kichik janr matnlarining o'zbek va ingliz tillaridagi misollar orqali qiyosiy tahlili olib boriladi.

Adabiyotlar tahlili. Kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi mavzusida olib borilgan tadqiqotlar turli ilmiy yo'nalishlarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Lingvistik tadqiqotlarda kichik janr matnlari tahlil qilinib, ularning til strukturasidagi o'rnini, fonetik, leksik va grammatik

xususiyatlari o'rganilgan. Xususan, N.Xomskining [1] generativ grammatika nazariyasi va S.Krashenning [2] ikkinchi til o'rganish modeli doirasida kichik janr matnlarining o'ziga xos tuzilishi tadqiq etilgan. Shu bilan birga, J.Austin [3] va J.Searle'ning [4] nutq aktlari nazariyasi kichik janr matnlarining kommunikativ vazifalarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Madaniyatshunoslik tadqiqotlarida kichik janr matnlarining xalqning madaniy ongidagi o'rnini va ular orqali ifodalangan ramzlar, mifologik obrazlar va timsollar tahlil qilingan. M.Bakhtinning «karneval madaniyati» [5] nazariyasi kichik janr matnlarida mavjud bo'lgan parodiya, ironik yondashuv va intertekstual xususiyatlarni ochib berishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, C.Girtsning «madaniy kod» [6] tushunchasi kichik janr matnlarining jamiyat hayotidagi roli va ular orqali yetkaziladigan madaniy ma'lumotlarning ahamiyatini aniqlashda foydalidir.

Tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan esa kichik janr matnlarini tarjima qilishda duch kelinadigan asosiy muammolar va ularning yechimlari ko'rib chiqiladi. U.Nida va E.Taberning [7] ekvivalentlik nazariyasi, P.Nyumarkning [8] kommunikativ va semantik tarjima modellari, shuningdek, Qiu.Xinyuening [9] madaniy o'ziga xosliklarni tarjimada yetkazish uslublari haqida ilmiy tadqiqotlar mavjud. Bu nazariyalar kichik janr matnlarining tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik va pragmatik muammolarni tahlil qilishga imkon beradi.

Adabiyotlar tahlili jarayonida ko'rdikki, kichik janr matnlari lingvomadaniy hodisa sifatida turli ilmiy yondashuvlarda tadqiq qilingan bo'lib, ularning tarjima jarayonidagi o'rnini va madaniy kod sifatida ifodalanishi alohida e'tibor talab etadigan

masalalardandir. Ushbu ilmiy manbalar tahlili asosida kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi chuqur o'rganilishi dolzarb masalalardandir.

Tadqiqot usullari. Tadqiqotimiz davomida kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlarini va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishini o'rganishda quyidagi tadqiqot usullari qo'llanildi: -Taqqoslash va qiyosiy tahlil usulida – O'zbek va ingliz tillaridagi kichik janr matnlari lingvokulturologik jihatdan tahlil qilinib, ularning o'ziga xosliklari va o'xshashliklari aniqlandi. -Deskriptiv usulida – Kichik janr matnlarining tuzilishi, semantik tarkibi va lingvistik xususiyatlari izohlangan holda tahlil qilindi. -Semantik tahlil usulida – Matnlardagi timsollar, metaforalar va ramziy ifodalarning semantik yuklamasi ochib berildi. -Tarjima usulida – Kichik janr matnlarining tarjima jarayonidagi muammolari va ularning ekvivalentligi masalalari tahlil qilindi. -Madaniyatlararo kommunikativ tahlil usuli – Kichik janr matnlarining madaniy kod sifatida jamiyatdagi o'rnini aniqlash maqsadida qo'llanildi.

Keltirilgan usullar tadqiqotning aniq va ishonchli natijalarga olib kelishini ta'minladi hamda kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlarini chuqur tahlil qilish imkonini berdi.

Muhokama va natija. Kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi masalasi tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida o'rganilishi kerak bo'lgan muhim mavzulardan biridir. Kichik janr matnlari, xususan, latifalar, maqollar, matallar va hikmatli so'zlar xalqning ma'naviy dunyosini, tarixiy tajribasini va mentalitetini o'zida mujassam etgan lingvomadaniy fenomenlar hisoblanadi.

Kichik janr matnlari lingvomadaniy kod sifatida bir nechta funksiyalarni bajaradi. Birinchidan, ular xalqning tarixiy va ijtimoiy tajribasini saqlab qolish va keyingi avlodlarga yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, latifalarda milliy xarakter, hazil, hayotiy tajriba va axloqiy qadriyatlar aks etadi. Ikkinchidan, kichik janr matnlari muloqot jarayonida muhim pragmatik vazifani bajaradi, ya'ni ular qisqa va mazmunli ifodalar orqali chuqur ma'nolarni yetkazish imkonini beradi. Uchinchidan, bunday matnlar madaniyatlararo kommunikatsiyada ham alohida ahamiyatga ega. Har bir xalq o'ziga xos lingvomadaniy kodga ega bo'lib, bu kod kichik janr matnlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz va o'zbek latifalari taqqoslanganda, ularning mavzulari, timsollari va hajvning uslubi o'ziga xos farqlarga ega bo'lib, bu farqlar har bir millatning mentaliteti va dunyoqarashini aks ettiradi. Shu jihatdan, kichik janr matnlarining tarjimasi muayyan qiyinchiliklarga ega bo'lib, tarjima jarayonida faqatgina lug'aviy moslik emas, balki madaniy kodning to'g'ri yetkazilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kichik janr matnlarini tarjima qilish jarayonida lingvomadaniy moslik va ekvivalentlik masalalari diqqat markazida bo'lishi lozim. Chunki bunday matnlar nafaqat

lingvistik, balki madaniy ma'lumotlarni ham o'z ichiga oladi. Shu bois, tarjimonlar uchun bunday matnlarni chuqur tahlil qilish va ularning madaniy kontekstini to'g'ri tushunish muhimdir.

Kichik janr matnlarining lingvomadaniy xususiyatlari va ularning madaniy kod sifatida namoyon bo'lishi masalasi keng yoritish, kichik janr matnlari nafaqat lingvistik birliklar, balki madaniy axborotni saqlovchi va avloddan-avlodga yetkazuvchi vositalar sifatida ham katta ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Tilshunoslik va qator sohalarida ushbu mavzuni yanada kengroq o'rganish, xususan, kichik janr matnlarining tarjima jarayonidagi o'ziga xos xususiyatlari va ularni o'qitish usullari bo'yicha chuqur tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi va dolzarb mavzu ekanligi bilan ajralib turadi.

Xulosa. Kichik janr matnlari, jumladan, latifalar, maqollar, matallar va boshqa qisqa hajmli janrlar xalqning madaniyati, tarixi va mentalitetini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy manba hisoblanadi. Ushbu matnlar nafaqat muloqot vositasi, balki madaniy kod sifatida ham namoyon bo'lib, muayyan xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va stereotiplarini ochib beradi.

Kichik janr matnlari turli xalq vakillari o'rtasidagi madaniy tafovutlarni yoritishda va ularni qiyosiy tahlil qilishda samarali lingvistik material bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, tarjima jarayonida ushbu matnlarining lingvomadaniy jihatlari alohida e'tibor talab qiladi, chunki har bir til va madaniyat o'ziga xos semantik, pragmatik va stilistik xususiyatlarga ega. Shu bois, tarjima qilinayotgan matn faqatgina til darajasida emas, balki madaniy kontekst nuqtayi nazaridan ham moslashtirilishi lozim.

Kichik janr matnlarining lingvovodaktik ahamiyati ham katta bo'lib, ular til o'rganishda real kommunikativ holatlar va madaniy xususiyatlarni o'rganishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, xorijiy tillarni o'rganishda latifalar va maqollar yordamida nafaqat so'z boyligi, balki o'sha tilning ichki madaniy kodlarini anglash ham osonlashadi.

Fikrimizcha, kichik janr matnlarida milliy o'ziga xoslik, tarixiy tajriba va xalq ongining evolyutsiyasi aks etgan va shu matnlar orqali milliy identifikatsiya va madaniy merosni saqlashga erishish mumkin. Zamonaviy globallashuv jarayonida kichik janr matnlarining madaniy kod sifatidagi ahamiyati yanada ortib, ularni o'rganish va targ'ib qilish dolzarb vazifa sifatida qaralmoqda.

O'rgangan manbalardan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, kichik janr matnlari nafaqat lingvistik, balki keng madaniy va ijtimoiy kontekstda ham tadqiq qilinishi lozim bo'lgan muhim fenomen hisoblanadi. Ularning tarjima jarayonida to'g'ri interpretatsiya qilinishi va madaniy kod sifatida tadqiq etilishi turli xalqlarning bir-birini anglashida, madaniy muloqotni rivojlantirishda ham muhim o'rin tutadi. Shunday ekan, ushbu matnlarni lingvomadaniy va lingvovodaktik nuqtayi nazardan yanada chuqur tadqiq etish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR

1. Chomsky, N. (1957). Syntactic structures. Mouton. https://tallinzen.net/media/readings/chomsky_syntactic_structures.pdf.
2. Krashen, S. D. (1982). Principles and practice in second language acquisition. Oxford: Pergamon Press.
3. https://www.sdkrashen.com/content/books/principles_and_practice.pdf
4. Austin, J. L. (1962). How to do things with words. Harvard University Press, 15 april. 1975 y. 168 p.
5. Searle, J. R. (1969). Speech acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge University Press. 2 jan. 1969 y. -203 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173438>
6. Bakhtin, M. M. (1986). Speech Genres and Other Late Essays. University of Texas Press.
7. <https://criticaltheoryconsortium.org/wp-content/uploads/2018/07/Bakhtin-Speech-Genres.pdf>
8. Geertz, C. (1973). The interpretation of cultures: Selected essays. Basic Books. 1973. 470 p. <https://cdn.angordatabase.asia/lib/docs/clifford-geertz-the-interpretation-of-cultures.pdf>
9. Nida, E.A. and Taber, C.R. (1969) The Theory and Practice of Translation. E. J. Brill, Leiden. BRILL, 1 jan. 2003 y. – 218 p. https://archive.org/details/theorypracticeof0000unse_p0n2/page/n5/mode/2up
10. Newmark, P. (1988). A textbook of translation. Prentice Hall. Prentice-Hall International, 1988. 292 p. https://books.google.co.uz/books/about/A_Textbook_of_Translation.html?id=ABpmAAAAAAAJ&redir_esc=y
11. Qiu, Xinyue. (2023). Cultural Differences and Translation Strategies. Journal of Education and Educational Research. 2. 100-105. 10.54097/jeer.v2i3.7741.